

Дослідження насінневих банків ґрунтів курганів здійснювали на пробних площах, закладених на різних схилах кургану. Зразки ґрунту були відібрані з глибини 0–10 см, 10–20 см, 20–30 см, 40–50 см північного, південного, західного та східного схилів.

Видовий склад насінневих банків ґрунту визначали за загальноприйнятими методиками геоботанічних досліджень.

Встановлено, що насіннєвий банк ґрунту кургану представлений 21 видом з родин *Lamiaceae*, *Caryophyllaceae*, *Poaceae*, *Rosaceae*, *Scrophulariaceae*, *Asteraceae*, *Chenopodiaceae*, *Liliaceae*, *Solanaceae*, *Papaveraceae*, *Amaranthaceae*.

У вертикальному профілі ґрунтів південного схилу кургану насіннєвий банк представлений 13 видами з 10 родин. Лише *Ajuga chia* Schreb., *Carduus crispus* L. зустрічаються у всіх ярусах окрім найвищого (0–10 см.). *Marrubium praecox* Janka., *Silene pendula* L., *Echinochloa crusgalli* Beauv., *Papaver rhoeas* L., *Verbascum blattaria* L. та *Hyoscyamus niger* L. зустрічаються лише в одному з шарів ґрунту.

У складі насінневих банків ґрунту північного схилу кургану виявлені родини *Lamiaceae*, *Caryophyllaceae*, *Poaceae*, *Rosaceae*, *Asteraceae*, *Chenopodiaceae*, *Liliaceae*, які представлені 10 видами. Лише насіння *Carduus crispus* L. присутнє по всій досліджуваній потужності ґрунтового профілю.

Насіннєвий банк ґрунту східного схилу представлений 7 родинами, які складені 12 видами рослин.

У вертикальному профілі ґрунту на всіх глибинах виявлено насіння *Saponaria officinalis* L., *Chondrilla juncea* L.

На західному схилі у ґрунті визначено 11 видів з родин *Lamiaceae*, *Caryophyllaceae*, *Scrophulariaceae*, *Asteraceae*, *Liliaceae*, *Solanaceae*, *Papaveraceae*.

Насіння *Carduus crispus* L. присутнє у зразках ґрунту на всіх глибинах. Також, у значній кількості зразків по профілю ґрунту виявлено насіння *Saponaria officinalis* L.

Таким чином, кількість насіння, видів, родин насінневих банків змінюється у вертикальному профілі ґрунтів схилів різної експозиції кургану.

Н.В. ЗАГОРОДНЮК

Херсонський державний університет

E-mail: net11975@i.ua

МОХОПОДІБНІ ЛІСОСМУГ ЯК КОМПОНЕНТ БРІОБІОТИ АГРОЛАНДШАФТІВ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

25 moss species and 1 liverworts are growing on the territory of the Crimean steppe belts. 12 species were displaced from the forests of the Crimean Mountains. Most species grow on the basis of tree trunks.

Лісосмуга – це смугові штучні насадження деревних і чагарникових культур, які розташовані на сільськогосподарських землях по межі полів для покращення на прилягаючих полях мікроклімату, снігозатримання, боротьби з дефляцією та збереження і покращення родючості ґрунтів [5]. Вони також відіграють роль резерватів природної флори і фауни в умовах потужного антропогенного навантаження. Одним з важливих елементів біологічного різноманіття лісосмуг є мохоподібні. Для них штучні насадження є своєрідними коридорами, по яких вони просуваються на нові території [3, 4].

Досліджені нами лісосмуги рівнинно-степового Криму можна віднести до двох типів. Насадження першого типу часто моновидові, деревостан їх розріджений. Основою таких лісосмуг є переважно *Gledithia triacanthos*, *Eleagnus angustifolia*, *Populus alba*, *Robinia*

Pseudoacacia, *Ligustrum*, зрідка трапляються *Ulmus carpinifolia*, *Salix alba*. Лісосмуги другого типу структуровані за ярусами, тут присутні основний деревостан з підліском і густі зарості чагарників. Перший ярус складається з *Gledithia triacanthos*, *Robinia pseudoacacia*, *Sophora japonica*, *Populus alba*, *Quercus robur*, *Acer campestre*, *A. pseudoplatanus*, *A. negundo*, *A. nigrum*, *Maclura pomifera*, в підліску – *Ulmus carpinifolia*, *Eleagnus angustifolia*, *Ligustrum lucidum* [4].

В межах досліджених насаджень було виявлено 26 видів, 1 форму та 4 різновиди мохоподібних. 12 видів нетипові для степових фітоценозів рівнинної частини Криму, це епіфітні мохи, характерні для листяних і мішаних лісів Гірського Криму.

Найвищим бріорізноманіттям характеризується субстрат кори листяних дерев (20 видів), де сформувалися 2 екотопи. На корі основи стовбурів дерев ростуть 18 видів. Основою мохового покриву, проективне покриття якого складало 40–50 % (на старих деревах до 100 %), є *Brachytheciastrum velutinum*, *Brachythecium campestre*, *Hypnum cupressiforme*, *Pylaisia polyantha*, *Orthotrichum diaphanum*, *O. pumilum*. Решта видів відіграє значно меншу роль або трапляється як домішка. Тут є звичайні для півдня України види *Amblystegium serpens*, *Barbula unguiculata*, *Bryum capillare*, *Leskea polycarpa*, *Syntrichia ruralis*; присутні відносно рідкісні в регіоні *Amblystegium subtile*, *Bryum moravicum*, *Hypnum cupressiforme* var. *filiforme*, *Orthotrichum schimperi*, *O. speciosum* var. *elegans*, *Sciuro-hypnum populeum*, *Leucodon sciuroides*, *Radula complanata*. Цей комплекс типовий для лісосмуг другого типу і присутній на основах стовбурів майже всіх форофітів.

На стовбурах і гілках листяних дерев ростуть 11 видів мохів, найчастіше – *Orthotrichum diaphanum*, *O. pumilum*, *Brachytheciastrum velutinum* (проективне покриття до 30 %). В розріджених лісосмугах склад мохових обростань обмежується цими видами, в багатоярусних полівидових насадженнях додаються *Orthotrichum speciosum*, *Leskea polycarpa*, *Pylaisia polyantha*. В окремих зразках присутні *Barbula unguiculata*, *Orthotrichum striatum*, *O. schimperi*, *Syntrichia ruralis*, *Tortula muralis*.

Екотоп гнилої кори дерев, на якій оселяються 13 видів мохоподібних, характерний для загущених багатоярусних лісосмуг. Тут на стовбурах мертвих дерев потужний моховий покрив вкриває до 70 % субстрату. Його основу складають *Brachytheciastrum velutinum*, *Leskea polycarpa*, *Orthotrichum pumilum*, вагомою є участь *Bryum moravicum* та *Hypnum cupressiforme*. Решта видів (*Amblystegium serpens*, *A. juratzkanum*, *Hygroamblystegium varium*, *Orthotrichum diaphanum*, *O. striatum*, *Pylaisia polyantha*, *Syntrichia ruralis*, *Tortula muralis*) трапляються у вигляді домішок (1–3 %).

В решті екоотопів мохоподібних значно менше. На відкритих ґрунтах мешкають 6 видів: в загущених лісосмугах – *Brachytheciastrum velutinum*, в розріджених – *Barbula unguiculata*, *Phascum cuspidatum*, *Ph. piliferum*, *Pterygoneurum ovatum*, *Tortula lanceola*.

З вапняковим субстратом пов'язана екотопічна відміна поверхні уламків вапняку, що трапляються під деревами та по краях лісосмуг. Це антропогенний екотоп. Поверхня вапняку вкрита мохоподібними на 50 % і більше, однак складають покрив лише 4 види – *Barbula unguiculata*, *Bryum caespiticium*, *B. capillare*, *Tortula muralis*, що активно розростаються і рясно спороносять.

Для бріофлори досліджених лісосмуг характерна специфічна структура [1]. Складові її належать до 17 родів, 9 родин, 2 відділів. Відділ Marchantiophyta представляє *Radula complanata*, решта належить до відділу Bryophyta. Провідні за видовим різноманіттям родини *Pottiaceae* (7 видів, 29,93 %) та *Orthotrichaceae* (5 видів, 18,52 %).

Серед життєвих форм переважають біоморфи килима плоского (10 видів, 37,04 %), дернини нещільної (6 видів, 22,22 %) та подушки малої (5 видів, 18,52 %). По окремих типам перевага на боці акрокарпних життєвих форм (15 видів, 55,55 %).

Переважаючим географічним елементом є неморальний (14 видів, 51,85 %). Серед решти елементів (бореального, аридного, мультизонального) спостерігається підвищення ролі аридалів (5 видів, 18,52 %). Мохоподібні даного ценозу є видами широкоареальними; найчисленнішими є мохи з голарктичним (12 видів, 44,44 %), біполярним (5 видів, 18,52 %) і неморальним (4 види, 14,81 %) поширенням.

В екологічній структурі кількість видів різних геліоморф приблизно рівна, з невеликим переважанням геліофітів (10 видів, 37,04 %); переважають гігоморфа мезоксерофітів (13 видів, 48,15 %). Серед хемоморф найчисленніша група – інцертофіли (21 вид, 77,78 %), присутні також, в невеликій кількості, кальцефіли (4 види, 14,81 %) та індіференти (2 види, 7,41 %); серед трофоморф переважають мезотрофи (11 видів, 40,74 %) та олігомезотрофи (9 видів, 33,33 %). В спектрі субстратних екологічних груп переважають полісубстратні (9 видів, 33,3 %) та епілітні (6 видів, 22,2 %) мохоподібні.

В статевій структурі панівне положення займають однодомні види (20 видів, 74,04 %), дводомних (6 видів, 22,22 %) і гетеродомних (1 вид, 3,7 %) значно менше. 10 видів (37,04 %) утворюють органи вегетативного розмноження – ризоїдні бульбочки, виводкові бруньки, виводкові нитки на гонах та листородні виводкові тільця.

До групи апофітів належать 18 видів мохоподібних даного деревного насадження. Ступінь синантропізації ценотичної бріофлори лісосмуг складає 66,67 %. 13 синантропних мохів (72,22 % апофітної фракції) є геміапофітами [2].

Список літератури

1. Бойко М.Ф. Анализ брйофлоры степной зоны Европы. – Киев: Фитосоциоцентр, 1999а. – 180 с.
2. Бойко М.Ф. Синантропна бріофлора України // Чорноморськ. ботан. журн. – 2005. – Т. 1, №2. – С. 24-32.
3. Бойко М.Ф. До вивчення бріобіоти агроландшафтів рівнинної частини України України // V відкритий з'їзд фітобіологів Причорномор'я. (Херсон, 25 квітня 2013 року). – Херсон: ХДУ, 2013 – С. 9.
4. Бойко М.Ф. та ін. До вивчення фіто- та ліхенобіоти агро ландшафтів півдня України // V відкритий з'їзд фітобіологів Причорномор'я. (Херсон, 25 квітня 2013 року). – Херсон: ХДУ, 2013 – С. 10-11
5. Захаренко С.С. Биоразнообразие антропогенной дендрофлоры Крыма // Вопросы развития Крыма: науч.-практ. дискус.-аналит. сборник. – Вып. 11. – Биологическое и ландшафтное разнообразие Крыма: проблемы и перспективы. – Симферополь: СОНАТ, 1999. – С. 60-62.
6. Чиркова О.В. Структура лісосмуг як складових елементів екологічної мережі // Проблеми екології та охорони природи техногенного регіону. – Донецьк: ДонНУ, 2010. – № 1 (10). – С. 97-104

В.Г. КОБЕЧИНСКАЯ, И.П. ОТУРИНА

Таврический национальный университет имени В.И. Вернадского

E-mail: valekohome@mail.ru

СТРУКТУРА ВОЗРАСТНОГО СПЕКТРА ЦЕНОПОПУЛЯЦИЙ ДОМИНАНТОВ ЛУГОВЫХ СТЕПЕЙ ПРЕДГОРНОГО КРЫМА

*Variability of the age spectrum of cenopopulation of the dominant species *Asphodeline taurica*, *Sideritis taurica*, *Potentilla depressa* and *Lamyra echinocephala* that inhabit in the meadow steppes of the foothill Crimean was studied. It was found that *Asphodeline taurica* and *Potentilla depressa* as labile species determine the ability to save phytocenoses in volatile environments. The strength of stable species *Sideritis taurica* and *Lamyra echinocephala* under anthropogenic loads sharply reduced, which leads to a complete restructuring phytocenosis.*

Изучение особенностей динамических процессов в ценопопуляциях растений разных жизненных форм в рамках эколого-демографического направления остается важным и

УДК 929.581+582
ББК Е52
Б 72

Друкується за постановою Вченої ради Херсонського державного університету (ХДУ) (пр. № 12 від 26.05. 2014 р.) та редакційної колегії збірки тез доповідей (пр. № 1 від 18.05.2014 р.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

М.Ф. Бойко – доктор біологічних наук, професор (відповідальний редактор)
І.І. Мойсієнко – доктор біологічних наук, професор
М.І. Федорчук – доктор сільськогосподарських наук, професор
П.М. Бойко – кандидат біологічних наук, доцент
В.М. Дерев'янку – кандидат біологічних наук, доцент
Р.П. Мельник – кандидат біологічних наук, доцент
С.В. Скребовська – викладач (відповідальний секретар)

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Голова оргкомітету: Ходосовцев О.Є. – доктор біологічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України (ХДУ).
Заступник голови оргкомітету: Мойсієнко І.І. – доктор біологічних наук, професор (ХДУ).
Члени оргкомітету: Бойко М.Ф. – доктор біологічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України (ХДУ)
Федорчук М.І. – доктор сільськогосподарських наук, професор (Херсонський державний аграрний університет)
Бойко П.М. – кандидат біологічних наук (Херсонський державний аграрний університет)
Шаповал В.В. – кандидат біологічних наук (Біосферний заповідник «Асканія-Нова» ім. Ф.Е.Фальц-Фейна)
Дерев'янку В.М. – кандидат біологічних наук, Заслужений працівник сільського господарства України (ХДУ)
Мельник Р.П. – кандидат біологічних наук, доцент (ХДУ)
Павлова Н.Р. – кандидат біологічних наук, доцент (ХДУ)
Загороднюк Н.В. – кандидат біологічних наук, доцент (ХДУ)
Гавриленко Л.М. – викладач (ХДУ).
Секретаріат – Скребовська С.В. (відповідальний секретар), Клименко В.М., Мунтян Т.В., Пономарьова А.А. (ХДУ).

Б 72 VI Ботанічні читання пам'яті Й.К. Пачоського. Збірка тез доповідей міжнародної наукової конференції, (Херсон, 19.05.2014 – 22.05.2014) /відповідальний редактор М.Ф. Бойко. – Херсон: Айлант, 2014. – 96 с.

У збірці публікуються тези доповідей міжнародної наукової конференції «VI Ботанічні читання пам'яті Й.К. Пачоського», присвяченої 150-річчю від дня народження Й.К. Пачоського. У тезах висвітлюються розвиток ідей Й.К. Пачоського у сучасній науці, актуальні питання ботаніки, мікології та ліхенології, екології рослин, структурної ботаніки, інтродукції рослин та охорони рослинного світу.

© Херсонський державний університет, 2014
© Автори публікацій, 2014